

Nr 42

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående bidrag till restaurering av Uppsala domkyrka m. m.; given Stockholms slott den 26 januari 1962.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Ragnar Edenman

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås, såsom förberedande åtgärder för en yttre och inre restaurering av Uppsala domkyrka, att uppdrag lämnas åt en arkitekt att utarbeta fullständigt restaureringsförslag samt att ett arkitektkontor upprättas vid domkyrkan. För detta ändamål samt för återgäldande till kyrkofonden av visst förskott föreslås, att i riksstaten uppföres ett reservationsanslag av 300 000 kr.

Vidare framlägges i propositionen förslag rörande vissa anslag ur kyrkofonden. Sålunda föreslås något ändrade grunder för avlöningsbidragen till vissa sekreterare i svenska kyrkans diakonistyrelse samt ett nytt sådant bidrag. Höjning föreslås av anslaget till anlåtande av biträde vid handläggningen inom statsdepartementen av kyrkliga ärenden. Därjämte föreslås uppräknig av bidraget till bestridande av svenska kyrkans medlemsavgift till Lutherska världsförbundet.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 26 januari 1962.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDEÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, HERMANSSON, HOLM-QVIST.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *bidrag till restaurering av Uppsala domkyrka m. m.* samt anför därvid följande.

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t under bilagan 10, ecklesiastikdepartementet, punkten 95, förslagit riksdagen att i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Bidrag till restaurering av Uppsala domkyrka för budgetåret 1962/63 beräkna ett reservationsanslag av 300 000 kr.

Sedan detta ärende numera färdigberetts, får jag ånyo anmäla detsamma och anhåller jämväl att i anslutning därtill få anmäla fråga om vissa anslag ur kyrkofonden.

I. Restaurering av Uppsala domkyrka

Bakgrund och tidigare överväganden i restaureringsfrågan

Uppsala domkyrka, som började uppföras omkring 1260 och anses ha stått i huvudsak färdig vid slutet av 1330-talet, har under århundradenas lopp undergått betydande förändringar, framför allt i fråga om den yttre gestaltningen. Särskilt genomgripande blev dessa efter förödande eldsvådor 1572 och 1709 och i samband med den senaste restaureringen. Denna, som genomfördes under ledning av överintendenten Helgo Zettervall åren 1885—1893 och gav domkyrkan dess nuvarande nygotiska prägel, omfattade såväl exteriören som interiören av domkyrkan.

År 1934 lämnade domkapitlet i Uppsala i skrivelse till Kungl. Maj:t en utförlig redogörelse för domkyrkans tillstånd i olika avseenden och framhöll att restaureringsåtgärder erfordrades både till det yttre och det inre.

Med anledning härav tillkallades år 1937 sakkunniga, som under namn av domkyrkokommittén avgav betänkande rörande restaureringen av Uppsala domkyrka (SOU 1941: 2). Däri framlades ett principförslag till kyrkans restaurering, utarbetat av professor Ragnar Östberg.

Alltsedan år 1935 har också omfattande skyddsarbeten utförts vid domkyrkan, bl. a. under ledning av professorerna Ragnar Östberg och Henrik Kreüger. Huvudparten av dessa arbeten har syftat till att avlägsna sådana detaljer i exteriören, vars utformning medfört att vatten kunnat tränga in i murarna. Vidare har skulpturer och byggnadsdelar nedtagits, vilka varit så starkt förvittrade, att de utgjort en fara för dem som besökt kyrkan. Vissa åtgärder har dock sträckts längre än till rena skyddsarbeten och kan i viss mån sägas ha inneburit föregripande av en restaurering. Detta gäller främst ombyggnaden av strävsystemet på kyrkans sydsida.

För att få fram förslag, som kunde läggas till grund för domkyrkans yttre restaurering utlystes 1945 en idétävlan. Den av Kungl. Maj:t tillsatta prisnämnden avgav sitt utlåtande i februari 1947. Intet av de 25 inkomna förslagen ansågs utan genomgripande ändringar kunna läggas till grund för utförande, varför något första pris ej utdelades. Två andra och ett tredje pris utdelades däremot och fem förslag inköptes.

År 1948 förordnade Kungl. Maj:t på förslag av prisnämnden och byggnadsstyrelsen, att en omtävling skulle äga rum mellan de med pris och inköp belönade arkitekterna. Denna tävling avgjordes våren 1950. Prisenämnden var icke enhällig. Majoriteten uttalade, att ett av arkitekten Sigurd Lewerentz författat förslag lämnat de bästa anvisningarna för restaureringen och att denne borde anförtros uppgiften. Det sätt varpå de sedan 1935 bedrivna skyddsarbetena vid domkyrkan planerats och utförts påtalades och prisnämnden underströk vikten av att nämnde arkitekt omedelbart bleve knuten till de pågående reparationsarbetena och därvid erhöles möjlighet att länka dem in på sådana banor, att de icke föregrep utan fastmer förberedde en blivande restaurering.

Domkapitlet i Uppsala avstyrkte, under hänvisning till yttrande av domkyrkoförsamlingen, att det prisbelönta förslaget lades till grund för restaureringen. En kommitté borde utses att föra frågan vidare.

Restaureringsfrågans nuvarande läge

Restaureringsakkunnigas förslag

Nya sakkunniga tillkallades 1951. Dessa, som antog benämningen *Uppsala domkyrkas restaureringsakkunniga*¹, avlämnade i november 1955 sitt betänkande (SOU 1956: 3). Där presenterades först fyra olika förslag att iståndsätta kyrkans yttre med utgångspunkt i olika skeden av kyrkans byggnadshistoria. Ett av dessa förslag — i det följande betecknat som förslag 4 — syftar till att bibehålla nuvarande tornspiror och huvudparten av nuvarande murytor (s. 54—55 och 72—73 i betänkandet). De sakkunniga fann emellertid inte något av dessa förslag utgöra en alltigenom lämplig grundval för en restaurering utan framlade i

¹ Landshöv. H. Kjellman, ordf., museint. A. Borelius, prof. A. Lindblom, rektor H. Lundh, generalldir. G. Wejke (ordf. efter Kjellmans död 1953), domkyrkokommin. R. Fredberger (sept. 1951—jan. 1952), domprosten O. Herrlin (fr. o. m. febr. 1952), byggm. O. Engkvist (fr. o. m. nov. 1952) och 1. antikvarien B. Berthelson (fr. o. m. sept. 1953).

stället ett eget restaureringsförslag, åskådliggjort genom ritningar, modellfotografier och perspektiv (s. 58—59 och 74—80 i betänkandet). De nämnda utkasterna till domkyrkans restaurering har på de sakkunnigas uppdrag utarbetats av arkitekten Peter Celsing i samarbete med arkitekten Sigurd Lewerentz. I betänkandet framhålls, att det förslag restaureringssakkunniga framlägger och enhälligt förordar bygger på principen att knyta samman det strikt antikvariska betraktelsesättet med en godtagbar arkitektonisk utformning och rimliga byggnadsåtgärder.

Utgångspunkten för de sakkunniga är därvid, att de nuvarande spirorna bibehålls. Dessa har vunnit hävd och betonar även i dagens Uppsala och landskapet kyrkans dominerande karaktär. Västfasadens blindingar, som är väl kända från bl. a. fotografier och uppmättningsritningar, är möjliga att i varje fall fragmentariskt skala fram, utan att man därefter behöver komplettera dem med alltför stora tillsatser i nytt material, om man som i de sakkunnigas förslag godtar t. ex. den asymmetri i den dekorativa utsmyckningen på södra tornet, vilken uppkom genom Zettervalls åtgärder. Man har härigenom möjligheter att anknyta till det baltiska byggnadsättet, som så starkt präglat kyrkan under många århundraden. För att finna en tillfredsställande lösning, som tillgodoser dessa krav, måste man enligt de sakkunnigas mening göra vissa kompletteringar och justeringar, samtidigt som man söker undvika att med nytillsatser imitera gamla former. Framför allt är det viktigt, att särskild omsorg ägnas åt övergången mellan tornkroppar och spiror och att samspelet dem emellan ges en arkitektoniskt godtagbar utformning.

Beträffande detaljerna i förslaget torde här få hänvisas till redogörelse å s. 57—61 i betänkandet.

Restaureringssakkunniga föreslår, att det uppdrages åt byggnadsstyrelsen att handhava restaureringsarbetena.

Slutligen framhåller de sakkunniga, som i betänkandet enbart behandlat kyrkans exteriör, att restaureringen icke kan anses fullföljd, förrän även interiören blivit föremål för en grundlig översyn.

Remissyttrandena över restaureringssakkunnigas förslag, vilka här endast skall refereras i korthet, innehåller i flertalet fall kritik av den utformning de sakkunniga föreslagit av domkyrkans västfasad. Förslag 4 anses av flera remissinstanser vara lämpligare som utgångspunkt för restaureringsarbetet än de sakkunnigas förslag. Restaureringen bör enligt flera uttalanden även omfatta det inre av domkyrkan.

Riksantikvarieämbetet, i vars yttrande *vittherhets-, historic- och antikvitetsakademien* helt instämmer, ansluter sig i allt väsentligt till de restaureringssakkunnigas principuttalanden men finner icke att deras slutgiltiga förslag innebär en tillräckligt god avvägning mellan arkitektonisk nygestaltning och hänsyn till de antikvariska synpunkterna och avstyrker därför, att restaureringsförslaget i denna form lägges till grund för ett vidare arbete på frågans lösning. Ämbetet finner, att förslag 4 bättre skulle kunna tjäna såsom idémässig utgångspunkt vid utformandet av ett definitivt restaureringsförslag.

I fråga om detaljerna uttalar sig riksantikvarieämbetet bl. a. för ett återställande av västfasadens mittparti i dess tidigare skick, sådant man noga känner det från tiden före Zettervalls restaurering. Härför fordras en historisk rekonstruktion av de vid ombyggnaden 1885—93 raserade övre fasadytorna, vilket skulle innebära ett tillbakaflyttande av västgavelns mittparti ungefär 1,5 meter samt ett nedflyttande av rosfönstret till dess ursprungliga höjd.

Ämbetet avstyrker förslaget, att blinderingarna på tornen skulle tagas fram och kompletteras, samt anför vissa synpunkter på strävsystemets utformning.

Riksantikvarieämbetet föreslår slutligen, att en till domkyrkan fast knuten stadigvarande arkitektbefattning inrättas, vilket enligt ämbetets åsikt skulle vara den bästa lösningen på lång sikt av frågan om den ansvariga ledningen av domkyrkans kontinuerliga underhåll.

Denna fråga bör enligt ämbetets uppfattning lösas i samband med själva restaureringen. I och för denna bör således ett domkyrkoarkitektkontor inrättas i Uppsala i omedelbar anslutning till själva byggnadsplatsen. Till en början skulle ett sådant domkyrkoarkitektkontor handhava själva restaureringen samt efter dennas fullbordan sådana löpande ärenden som den stora byggnadens kontinuerliga underhåll, rutinmässig antikvarisk eftersyn av historiskt värdefulla inventarier m. m. Själva sysslan såsom domkyrkoarkitekt bör härvid anförtros åt den arkitekt, som blir huvudansvarig för restaureringsarbetets planering och genomförande.

Under den tid själva restaureringen kommer att pågå bör givetvis en noggrann kontroll utövas genom byggnadsstyrelsen och riksantikvarieämbetet. Någon antikvarisk eller konsthistorisk kontroll torde icke ha förekommit i samband med tidigare restaureringar av byggnaden, den senaste tidens skyddsarbeten dock undantagna. Sålunda skedde den stora ombyggnaden 1885—1893 utan att riksantikvarien ens gavs tillfälle att yttra sig i själva restaureringsfrågan än mindre lämnades tillfälle att utföra regelrätta byggnadshistoriska undersökningar. Hade detta skett, är det sannolikt, att kunskapen om domkyrkans medeltida byggnadshistoria nu varit betydligt större.

Vid det förestående restaureringsarbetet å Uppsala domkyrka bör därför enligt riksantikvarieämbetets bestämda mening finnas en heltidsanställd kulturhistorisk kontrollant med uppgift att dagligen följa arbetet och därvid bl. a. göra alla sådana iakttagelser och undersökningar, som endast kan utföras under ett pågående restaureringsarbete. Instruktion för denne kontrollant bör utfärdas av riksantikvarieämbetet. Dylika kulturhistoriska kontrollanter har tidigare varit förordnade vid viktigare restaureringsarbeten. Medel till avlöning av sådan kontrollant bör upptagas i kostnadsberäkningen för Uppsala domkyrkas restaurering.

Slutligen påpekar riksantikvarieämbetet, huru även domkyrkans inre med det snaraste fordrar en genomgripande översyn och att en restaurering av interiören ur åtskilliga synpunkter sett lämpligast skulle kunna företagas antingen samtidigt med den yttre eller i omedelbar anslutning till densamma.

Byggnadsstyrelsen finner såväl de sakkunnigas förslag som förslag 4 i vissa väsentliga gemensamma huvuddrag ägnade att läggas till grund för ett slutligt förslag till domkyrkans yttre restaurering. Vissa delproblem kräver dock enligt styrelsens mening ett fortsatt studium. Bl. a. torde detta inriktas på en sådan

utformning av västfasaden, som medger rekonstruktion av det medeltida portalpartiet. Uppdraget att utarbeta ett fullständigt restaureringsförslag bör enligt byggnadsstyrelsens mening anförtros de arkitekter, som biträtt de sakkunniga.

Konstakademien ställer sig i vissa delar frågande inför utformningen av de sakkunnigas förslag men finner likväl den företagna utredningen utgöra en god grund att bygga vidare på. Uppgiften att vidare bearbeta restaureringsförslaget under personligt konstnärligt ansvar bör enligt akademiens mening anförtros de båda av utredningen anlitade arkitekterna.

Liknande synpunkter anföres av *kyrkofullmäktige i Uppsala domkyrkoför-samling* och av *domkapitlet i Uppsala*, som anser, att en fortsatt bearbetning bör ske av förslag 4.

Senare restaureringsförslag

Innan remissbehandlingen av restaureringssakkunnigas förslag avslutats, har *dels* byggnadsstyrelsen med skrivelse den 30 augusti 1957 till Kungl. Maj:t överlämnat modell och ritningar av ett restaureringsförslag, som utgör en av *arkitekterna Lewerentz och Celsing* verkställd bearbetning av ett i restaureringssakkunnigas betänkande ingående förslag, *dels* riksantikvariern med skrivelse den 31 augusti 1957 överlämnat skissförslag i fyra alternativ till restaurering av Uppsala domkyrka, vilka på riksantikvariens uppdrag utarbetats av *arkitekten Bengt Romare*.

Beträffande ett av Romares alternativ, vilket betecknats I A, må här nämnas, att det visar ett försök att med ett minimum av åtgärder återge kyrkan ett anständigt yttre, i väsentliga delar innebärande ett bevarande och återställande av den zettervallska karaktären. Genom förändring av västpartiet och bibehållande och fullföljande av det senaste strävsystemet samt genom förenklat formspråk på vissa återställda delar och motiv skulle domkyrkans exteriör även, om också i mycket blygsam grad, mera anknyta till tidigare skeden. Ett såsom I B betecknat alternativ skiljer sig från det föregående endast i fråga om strävsystemets utformning.

Sedan modeller utförts av arkitekten Romares som alternativ I A och III betecknade förslag, har jämväl de sålunda inkomna restaureringsförslagen remissbehandlats.

Byggnadsstyrelsen uttalar beträffande Lewerentz' och Celsing's förslag, att med beaktande av de kulturhistoriska önskemålen en samlad arkitektonisk helhetsverkan uppnåtts, vilken genom konstnärlig självständighet samtidigt ger uttryck åt vår tids formuppfattning. Förslaget utgör således enligt byggnadsstyrelsens mening en god grund för den slutliga lösningen av frågan om domkyrkans yttre restaurering. Ämbetsverket finner däremot Romares förslag varken ur kulturhistorisk eller arkitektonisk synpunkt ha tillfört debatten om domkyrkans restaurering något väsentligt nytt. I fråga om konstnärligt grepp på uppgiften kan ej heller något av Romares alternativ mäta sig med det Celsing-Lewerentzka förslaget, anser byggnadsstyrelsen. Den vidhåller sin uppfattning

att utarbetandet av ett fullständigt restaureringsförslag bör anförtros åt arkitekterna Celsing och Lewerentz. Förslaget bör även omfatta domkyrkans inre restaurering och uppdraget ingå som ett led i uppbyggnaden av ett framtida domkyrkoarkitektkontor.

Byggnadsstyrelsens uppfattning biträdades av professorerna i arkitektur vid konsthögskolan och tekniska högskolan i Stockholm Hans Brunnberg och Nils Ahrbom samt professorn i svensk och jämförande arkitekturhistoria vid konsthögskolan Erik Lundberg ävensom — i princip — av professorn i arkitektur vid Chalmers tekniska högskola Helge Zimdal.

Konstakademiens majoritet uttalar sig i sitt utlåtande i samma riktning som byggnadsstyrelsen. Ett par reservanter, professor Sten Karling och f. d. byggnadsrådet Ragnar Hjorth, anser icke, att något acceptabelt förslag till en värdig restaurering av domkyrkans yttre framlagts, och ifrågasätter om icke under sådana förhållanden en inre restaurering i stället borde påbörjas, vilken kunde skänka nya och måhända väsentliga utgångspunkter för ett förnyat arbete med lösandet av domkyrkans yttre utformning.

Riksantikvarieämbetet förordar, att antikvariska principer lägges till grund för restaureringen, vilket innebär att antikvariska och konsthistoriska synpunkter bör ges markerat företräde framför exklusivt arkitektoniska sådana. Utifrån denna ståndpunkt riktar ämbetet en viss kritik mot Lewerentz' och Celsing's nya förslag, vilket karakteriseras som en relativt fri arkitektonisk bearbetning av den zettervallska domkyrkans former med anknytning till vår egen tids arkitektoniska stilideal. Ämbetet finner vidare, att en långt driven historisk rekonstruktion av tillståndet före den zettervallska ombyggnaden, så långt hittillsvarande undersökningar givit vid handen, icke går att förena med ett bibehållande av delar av denna ombyggnad på det sätt som numera allmänt förutsättes. Från en sådan utgångspunkt talar enligt ämbetet alla skäl för att en restaurering av Uppsala domkyrka bör ske i principiell överensstämmelse med Romares såsom alternativ I betecknade förslag.

Riksantikvarieämbetet föreslår mot bakgrund härav, att beslut fattas om utförande av Uppsala domkyrkas yttre restaurering av innebörd

att nuvarande tornspiror, takryttare och takfall bibehålles i huvudsakligen oförändrat skick med därav följande konsekvenser för byggnadens allmänna karaktär,

att en allmän översyn verkställes av samtliga murytor, varvid bl. a. de förhandenvarande nygotiska formerna saneras och förenklas i behövlig utsträckning, samt

att de medeltida portalpartierna underkastas en omsorgsfull antikvarisk behandling, innefattande jämväl en historisk rekonstruktion av västfasadens mittparti samt en motsvarande omsorgsfull konservering och restaurering av övriga med denna huggstensarkitektur sammanhörande detaljer.

Ämbetet föreslår vidare

att en arkitekt utan dröjsmål utses för domkyrkans byggnadsfrågor, med åliggande för denne att på grundval av de angivna riktlinjerna och med behörigt hänsynstagande till vad i övrigt i ärendet anförts upprätta förslag dels till dom-

kyrkans yttre restaurering, dels till nödvändiga arbeten i domkyrkans inre, att genomföras i omedelbar anslutning till den yttre restaureringen, vilka förslag sedan i vanlig ordning skall underställas byggnadsstyrelsens och riksantikvarieämbetets prövning, samt

att i samband med restaureringsarbetenas igångsättande en kulturhistorisk kontrollant tillsättes för att enligt en av riksantikvarieämbetet utfärdad instruktion kontinuerligt följa arbetenas utförande och därvid bevaka de antikvariska och kulturhistoriska intressena.

Domkapitlet i Uppsala säger sig under de snart 25 år, varunder restaureringsfrågan diskuterats, konsekvent ha hävdad uppfattningen, att restaureringen bör göras så litet ingripande som möjligt, och finner att Romares förslag I ur denna synpunkt kommer domkapitlets intentioner närmast.

Stadsfullmäktige i Uppsala och *kyrkofullmäktige i Uppsala domkyrkoförsamling* anser också, att Romares förslag I i huvudsak kan läggas till grund för en restaurering men ifrågasätter av kostnadshänsyn, ifall det är nödvändigt att — såsom arkitekten förordat — i samband med restaureringen förse hela domkyrkan med ny tegelbeklädnad.

Länsstyrelsen i Uppsala län — som i utlåtande den 21 september 1957 uttalat, att restaureringen bör ske i huvudsaklig överensstämmelse med det senaste av Celsing och Lewerentz framlagda förslaget — finner i utlåtande den 4 oktober 1958, att såväl nyssnämnda förslag som Romares förslag I, båda efter omarbetning, kan bilda utgångspunkt för ett slutligt restaureringsförslag. Länsstyrelsen förordar tillsättande av en inför tillkallad sakkunskap ansvarig domkyrkoarkitekt, vilken genom att ägna sina krafter åt domkyrkans restaurering kan skaffa sig den fördjupade kunskap om byggnadsmonumentet, som en fortgående restaurering kräver, samt att även domkyrkointeriörens restaurering till fullo beaktas vid uppgörande av ett slutgiltigt restaureringsförslag av exteriören, så att de båda kan bringas till inbördes harmoni.

Byggnadsstyrelsen har den 19 augusti 1959 inkommit med verkställd *kostnadsberäkning* beträffande några av de senast ingivna restaureringsförslagen. Enligt denna skulle totalkostnaden för en restaurering enligt Lewerentz' och Celsing's förslag belöpa sig till 6 200 000 kr. och enligt Romares alternativ I till 6 400 000 kr., vartill kommer en kostnad av 2 000 000 kr., om fabrikslaget tegel från Zetterwalls restaurering skall utbytas mot handslaget tegel.

I detta sammanhang bör även nämnas, att till ecklesiastikdepartementet överlämnats dels ytterligare förslag till restaurering av Uppsala domkyrka utarbetat av »Två arkitekter», dels ett av arkitekten Elis Kjellin utarbetat tävlingsförslag. Vidare har skrifter i restaureringsärendet inkommit från C. H. Hermodsson och filosofie licentiaten Nils P. Tidmark, vilken senare framlagt förslag till en antikvarisk restaurering av domkyrkan i baltisk-gotisk stil och enligt en måttkala, baserad bl. a. på avbildningen å det s. k. Peringskiöldska sticket från år 1699.

Departementschefen

Uppsala domkyrka intar genom sin stort anlagda plan och den arkitektoniska resning, varom särskilt interiören ännu bär vittne, en särställning bland vårt lands byggnadsminnesmärken från medeltiden. Då domkyrkan också inom sina murar rymmer minnen från mer än sexhundra år av vår kyrkliga och nationella historia har den inte utan fog brukat betecknas som rikshelgedom. Genom sin storlek och sitt läge dominerar kyrkan inte bara stadsbilden i Uppsala utan också det omgivande landskapet.

Det torde sålunda knappast råda någon tvekan om att Uppsala domkyrka utgör ett byggnadsmonument av den art, att dess bevarande i ett värdigt skick är ett nationellt och inte endast ett lokalt intresse. Jag vill i detta sammanhang erinra om den sedan gammalt tillämpade och senast av 1955 års riksdag bekräftade principen, att understöd av statsmedel beviljas till underhåll av vårt lands äldre domkyrkor, eftersom det inte ansetts rimligt, att domkyrkoförsamlingen ensam skall svara för arbeten, som avser kyrkans monumentala delar. I den mån en medeltida domkyrkas egna tillgångar varit otillräckliga, har staten under de senaste hundra åren regelmässigt tillskjutit bidrag till mera omfattande restaureringsåtgärder. Så skedde också vid senaste restaurering av Uppsala domkyrka enligt beslut av 1885 års riksdag.

Uppsala domkyrkas yttre framträder i dag i stympat skick efter de skyddsåtgärder, som sedan slutet av 1930-talet måst vidtagas. Av den i det föregående lämnade redogörelsen framgår, att frågan om ett återställande av domkyrkans yttre i ett värdigt skick länge varit aktuell, men att delade meningar rått och alltjämt råder i fråga om de riktlinjer, efter vilka detta bör ske.

Bland myndigheterna synes enighet dock råda om att nästa steg för att föra restaureringsfrågan till en definitiv lösning är upprättandet av ett arkitektkontor vid domkyrkan. Med hänsyn till omfattningen av de arbeten det här är fråga om och till att de kommer att pågå under en längre tidrymd, ansluter jag mig till denna uppfattning.

Uppgiften att planlägga och genomföra en restaurering bör således lämnas åt en högt kvalificerad arkitekt, som särskilt anställes för detta ändamål. För dennes verksamhet bör ett arkitektkontor upprättas i Uppsala och medel beräknas för dess utrustning och för anställande av erforderlig övrig personal. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att utse chefsarkitekt samt att, efter förslag av byggnadsstyrelsen, meddela närmare föreskrifter om upprättande av arkitektkontoret och anvisa medel för därmed sammanhängande kostnader.

På nämnda arkitekt bör ankomma att göra sig förtrogen med domkyrkan, dess byggnadshistoria och nuvarande tillstånd, att i avvaktan på en slutgiltig restaurering avge förslag till skyddsarbeten eller åtgärder, som prövas erforderliga för domkyrkans fortlöpande underhåll, samt att upprätta ett fullständigt förslag till domkyrkans restaurering, vilket i enlighet med gällande bestämmelser skall granskas av byggnadsstyrelsen i samråd med riksantikvarieämbetet och

fastställas av Kungl. Maj:t. Berörda kyrkliga myndigheter skall också i detta sammanhang beredas tillfälle att avge yttranden.

Beträffande allmänna riktlinjer för restaureringen vill jag mot bakgrunden av de olika uppfattningar, som kommit till uttryck i denna fråga, anföra följande.

Mycket av den oenighet, som råder i fråga om hittills framlagda förslag, får sin förklaring, om man ser på domkyrkans nuvarande tillstånd. Medan kyrkans interiör i sina huvuddrag fått behålla sin ursprungliga arkitektoniska karaktär, har nämligen exteriören genom upprepade bränder men framför allt genom den konsekvent genomförda zettervallska restaureringen undergått sådana förändringar, att det, bortsett från portalpartierna, inte finns många drag bevarade av dess gestaltning under tidigare skeden.

I fråga om principerna för hur en restaurering i ett fall som detta bör ske, kan emellertid urskiljas tre huvudlinjer. I renodlad form skulle de kunna beskrivas så, att den första, vilken sätter som sitt mål en strikt antikvarisk restaurering, syftar till framtagande och konserverande av det värdefullaste av de spår, som äldre tidsskeden avsatt i byggnadsverket, samt varsam komplettering med nytt material, där så är oundgängligen nödvändigt. En andra riktning syftar mera medvetet till att återställa byggnadsverket i en form, som det haft vid en viss tidpunkt eller som kan antagas vara ursprungligen avsedd. En sådan metod kan sägas innebära en på antikvarisk eller historisk grund verkställd, mer eller mindre fri rekonstruktion. Såsom en tredje huvudlinje kan slutligen anges den uppfattning, som önskar låta också vår egen tids formspråk sätta sin prägel på ett byggnadsverk, där tidigare generationer redan givit sina bidrag till helheten. Givetvis går det i praktiken inte att helt isolera dessa tre principiella huvudlinjer från varandra, men uppdelningen kan i viss mån underlätta diskussionen av den fråga det här gäller.

Jag vill först behandla den tredje av här angivna linjer och anser mig då kunna konstatera, att den år 1947 avslutade idétävlingen och den därefter följande diskussionen klart visar, att tanken på en radikal nygestaltning av domkyrkans yttre i modern stil saknar underlag såväl i de avgivna tävlingsförslagen som i opinionen. En tämligen allmän enighet synes framför allt råda om att den karakteristiska silhuett, som de av Zettervall uppförda höga tornspirorna givit kyrkan, i möjligaste mån bör bevaras vid en restaurering. Jag ansluter mig till denna uppfattning och utgår ifrån att arkitekten kommer att arbeta utifrån förutsättningen, att nuvarande takfall och spiror i sina väsentliga drag så långt möjligt bibehållas.

Vad de båda övriga restaureringsprinciperna beträffar, har restaureringsakkunnigas utredning klargjort, att man vid en strikt antikvarisk restaurering endast kan ganska fragmentariskt återställa detaljer i byggnadsstilen från tiden före Zettervalls restaurering. Då den arkitektoniska helhetsbild man genom en dylik restaurering kan nå fram till, endast torde komma att innebära en modifiering av det av Zettervall präglade byggnadsverket, lär dessa äldre stilfragment vara svåra att på ett övertygande sätt inpassa i sammanhanget. Det är

därför naturligt, att det såväl bland arkitekter som bland den konsthistoriska och antikvariska sakkunskapen finns en opinion, som gärna vill tänka sig en mera genomgripande restaurering, vilken i praktiken skulle innebära en antikvarisk rekonstruktion av kyrkan eller delar därav i det skick vi känner från något tidsskede före Zettervalls restaurering. Restaureringssakkunnigas eget förslag ansluter sig i någon mån till en sådan linje och riksantikvarieämbetet, som eljest i huvudsak förordar den strikt antikvariska restaureringsprincipen, anser sig dock beträffande västfasadens portalparti böra tillstyrka en direkt rekonstruktion av dess äldre utformning med en sänkning av rosönstret till dess ursprungliga plats. Jag delar den av samstämmiga remissutlåtanden stödda uppfattningen, att man i varje fall i sistnämnda del bör återställa kyrkan i dess medeltida skick.

Jag vill mot bakgrunden av det sagda föreslå, att som riktlinje för arkitekten i hans kommande arbete anges, att han — med hänsynstagande till de verkställda utredningarna och i anslutning därtill gjorda remissuttalanden samt efterföljande förnyade förslag och överväganden — skall utarbeta fullständigt förslag till en restaurering av Uppsala domkyrka enligt — så långt möjligt — antikvariska principer. Avvägningen mellan vad som här betecknats som en strikt antikvarisk restaurering och en mera fritt genomförd antikvarisk rekonstruktion bör därvid göras mot bakgrunden av erfarenheter från andra under senare år genomförda liknande restaureringar och i nära samråd med de antikvariska myndigheterna. När det gäller att ge domkyrkans exteriör en värdig utformning måste emellertid också — inte minst med hänsyn till att det rör sig om ett byggnadsverk av så dominerande storlek — en arkitektonisk helhetsverkan eftersträvas. Dennas konstnärliga halt kommer givetvis ytterst att bero på arkitektens förmåga att till ett samlat formspråk sammansmälta de olika drag, som avsatt sina spår under domkyrkans långa byggnadshistoria och vilka det från antikvarisk synpunkt framstår som angeläget att låta komma till synes, samt de nya tillsatser, som blir nödvändiga bl. a. för att ersätta partier, vilka inte kan eller bör återställas i äldre skick.

Jag delar vidare den av de sakkunniga och flertalet remissmyndigheter uttalade uppfattningen, att den restaurering, som nu bör genomföras, även bör omfattas av översyn av domkyrkans inre. Det torde få ankomma på arkitekten att närmare överväga och avge förslag rörande den inbördes turordningen mellan en inre och yttre restaurering, varvid bör uppmärksammas möjligheten av att den förstnämnda kan ge erfarenheter av intresse för frågan om exteriörens utformning.

Jag förutsätter slutligen, att under hela restaureringsarbetet största möjliga hänsyn kommer att tagas till domkyrkoförsamlingens berättigade önskemål att äga tillgång till domkyrkan eller delar därav för gudstjänster och kyrkliga förrättningar.

Till frågan om tillsättande av en kulturhistorisk kontrollant att följa restaureringsarbetena torde jag få återkomma, när det är aktuellt att igångsätta dessa.

Jag förutsätter, att vid avgivande av det slutliga restaureringsförslaget noggranna och detaljerade kostnadsberäkningar också kommer att utföras. Statsmakterna kommer då att få ta ställning härtill och till frågan om hur stor del av kostnaderna som bör bestridas av staten. Att på nuvarande stadium förut säga vad kostnaderna för restaureringsföretaget kan komma att uppgå till möter stora svårigheter. Jag vill här endast erinra om att några av de föreliggande förslagen till domkyrkans yttre restaurering år 1959 kostnadsberäknats till mellan sex och nio miljoner kr. Det torde emellertid vara realistiskt att räkna med avsevärt större belopp, i synnerhet då restaureringen nu också utsträcker till interiören. Vidare kan konstateras, att domkyrkan saknar nämnvärda egna tillgångar. Frågan om domkyrkoförsamlingens bidrag torde få prövas enligt vedertagna grunder.

Min beräkning av medelsbehovet för nästa budgetår avser huvudsakligen kostnaderna för förberedande åtgärder för en restaurering, i första hand upprättandet av ett arkitektkontor samt erforderliga undersökningar av kyrkobyggnaden. Jag beräknar härför i runt tal 225 000 kr.

Samtidigt vill jag för riksdagen anmäla, att vissa med restaureringssakkunnigas utredningsarbete sammanhängande kostnader å tillhoppa 66 538 kr. 60 öre gäldats medelst förskott ur kyrkofonden. Dessa kostnader skall emellertid enligt beslut av 1952 års riksdag bestridas av statsverket. Jag vill därför i detta sammanhang förorda, att medel nu anvisas för återbetalning till kyrkofonden av nämnda förskott.

Det särskilda riksstatsanslag, som till följd av vad jag här förordat bör uppföras till bidrag till restaurering av Uppsala domkyrka, torde få upptagas med ett till 300 000 kr. avrundat belopp och betecknas som reservationsanslag.

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag i det föregående förordat, vidtaga förberedande åtgärder för restaurering av Uppsala domkyrka;

b) till *Bidrag till restaurering av Uppsala domkyrka* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 300 000 kr.

II. Vissa anslag ur kyrkofonden

1. Anslag till särskild prästerlig verksamhet

Svenska kyrkans diakonistyrelse har alltsedan år 1937 erhållit bidrag ur kyrkofonden till avlönande av till en början fyra och — sedan år 1954 — fem prästerliga sekreterare. Vidare har utgått bidrag till dessa sekreterares resor. Ifrågavarande sekreterare har ansetts under hälften av sin arbetstid fullgöra arbetsuppgifter, likartade med dem, som ankommer på församlingspräster samt

stifts- och kontraktsadjunkter. Av styrelsens tretton prästerliga befattningar har bidrag utgått till församlingssekreteraren, socialsekreteraren, en gymnasistsekreterare samt två ungdomssekreterare alternativt en ungdomssekreterare och en skol- och seminariesekreterare. Lönebidraget har uppgått till hälften av stiftsadjunkts lön i lägsta löneklassen (A 19).

I skrivelse den 11 december 1961 har *diakonistyrelsen* hemställt

dels att lönebidrag till de sekreterarbefattningar, som får sådant från kyrkofonden, måtte bestämmas efter de löneklasser, som vederbörande befattningshavare, vilka är placerade i lönegraderna A 20—22, erhållit med tillämpning av de statliga avlöningsbestämmelserna,

dels att bidrag måtte erhållas för pensionsavgifter eller att hänsyn till dessa avgifter måtte tagas vid bestämmandet av förstnämnda bidrag,

dels ock att löne- och resebidrag måtte utgå jämväl för kvinnliga församlingssekreterartjänsten.

I fråga om sistnämnda tjänst anför *diakonistyrelsen* följande.

Denna innehaves numera av en kvinnlig präst, teol. kand. och fil. dr Margit Sahlin, som utför sitt värv vid S:ta Katharinastiftelsen, Österskär. Denna stiftelse är centrum för den kyrkliga kvinnogärningen i vårt land och sekreterarens arbete är i mycket hög grad att jämställa med församlingsprästens. Sålunda samlas där kyrkligt aktiva kvinnor från hela landet till konferenser och andaktsliv i det kapell, som stiftelsen uppfört. Samtidigt har kapellet, som endast betjänas av pastor Sahlin, kommit att fungera som en lokalkyrka inom församlingen, där de närboende fått tillfälle till regelbundet andaktsliv. Denna sekreterartjänst är placerad i A 22 (lkl 25).

Kammarkollegiet finner beträffande förslaget, att storleken av lönebidragen icke vidare skall anpassas efter stiftsadjunkternas löner, tillräckliga skäl icke ha anförts för frångående av statsmakternas tidigare inställning till denna fråga. Däremot anser kollegiet att man, utan att denna princip frångås, bör kunna räkna med att sekreterarna i allmänhet med inräknande av eventuell tidigare tjänstgöring är anställda hos styrelsen under så lång tid, att löneklassuppflyttning enligt för statstjänstemännen gällande regler förekommer. Kollegiet anser det emellertid icke praktiskt att belasta styrelsen med en med vissa mellanrum återkommande redovisning av anställningstiden för berörda sekreterare utan anser, att man skulle kunna låta bidragen generellt utgå enligt förslagsvis 21 löneklassen.

Vad därefter beträffar styrelsens framställning om bidrag till sekreterarnas pensionsavgifter anser kollegiet det icke vara anledning att nu på angivet sätt vidga området för bidrags beviljande.

Vad slutligen beträffar styrelsens begäran om löne- och resebidrag till avlöande av den kvinnliga församlingssekreteraren anser kollegiet det framgå av framställningen, att denna sekreterare fyller en ur kyrklig synpunkt betydelsefull uppgift. Kyrkoherden inom det pastorat, varest stiftelsens hem är beläget, har under hand uttalat, att sekreterarens verksamhet är av icke ringa värde även för pastoratsborna. Kollegiet anser sig därför kunna tillstyrka, att bidrag ur kyrkofonden utgår till ifrågavarande kvinnliga församlingssekreterare lika väl som till den manlige församlingssekreteraren. Bidraget, avseende löne- och resekostnader, torde böra utgå efter samma grunder som gäller för övriga sekreterare, till vilkas avlöning bidrag utgår.

Departementschefen. Då lönegradsplaceringen av sekreterartjänsterna i diakonistyrelsen bestämmes av styrelsen och inte prövas av statsmakterna, finner jag det inte lämpligt att den lägges till grund för beräkningen av avlöningsbidraget. En ökning av det ekonomiska stödet för detta ändamål synes emellertid motiverad, och jag föreslår, att avlöningsbidraget — på sätt kammarkollegiet förordat — från och med nästa budgetår får utgå med hälften av stiftsadjunkts lön i Stockholm, beräknad efter näst högsta i stället för lägsta löneklassen, d. v. s. för närvarande löneklass 21 i stället för 19.

Bidrag till pensionsavgifter för sekreterarna är jag inte beredd att tillstyrka.

Av vad i ärendet blivit upplyst finner jag det framgå, att den nuvarande innehavaren av tjänsten som kvinnlig församlingssekreterare i diakonistyrelsen, i likhet med övriga sekreterare för vilka bidrag ur kyrkofonden utgår, genom sin verksamhet som präst delvis fullgör arbetsuppgifter, motsvarande dem som ankommer på församlingspräster och stifts- eller kontraktsadjunkter. Jag tillstyrker därför, att avlönings- och resebidrag får utgå jämväl för ifrågavarande församlingssekreterartjänst, så länge den innehaves av präst.

Merkostnaden för kyrkofonden till följd av vad jag nu föreslagit uppskattar jag till i runt tal 20 500 kr. för år.

I detta sammanhang vill jag också anmäla, att svenska kyrkans sjömanansvårdsstyrelse — som för närvarande enligt beslut av 1961 års riksdag uppbär högst elva årliga avlöningsbidrag å 18 500 kr. till i styrelsens tjänst i utlandet anställda präster — i skrivelse den 31 augusti 1961 anhållit om oförändrat antal avlöningsbidrag för budgetåret 1962/63. Bidragen bör sålunda för nästa budgetår utgå enligt av fjolårets riksdag beslutade grunder.

2. Anslag till anlitande av biträde vid handläggningen av kyrkliga ärenden

Jämlikt 6 § andra stycket 6) lagen om kyrkofond skall ur kyrkofonden utgå anslag, som Kungl. Maj:t och riksdagen finner skäligt ställa till vederbörande statsdepartements förfogande för anlitande av biträde vid handläggning av kyrkliga ärenden. För innevarande budgetår har för ändamålet anvisats ett belopp av högst 50 000 kr. Med hänsyn till att allmänt kyrkomöte skall hållas under år 1963 torde för förberedelsearbeten härför under budgetåret 1962/63 erfordras ett något större belopp än det för innevarande budgetår anvisade. Jag föreslår därför, att riksdagens medgivande inhämtas till en höjning av anslagsramen för nästa budgetår med 10 000 kr. till 60 000 kr.

3. Bidrag till kyrkomusikerutbildningen vid Sköndalsinstitutet

Jämlikt 6 § andra stycket 9) lagen om kyrkofond har för innevarande budgetår anvisats ett anslag av högst 50 000 kr. ur kyrkofonden såsom bidrag till kostnaderna för den kyrkomusikaliska linjen vid Sköndalsinstitutet.

Direktionen för Svenska diakonsällskapet har — under hänvisning till att utbildningen vid Sköndalsinstitutet under de senaste fem åren dragit avsevärda kostnader och att i budgeten för 1962/63 räknas med en kostnad för den kyrkomusikaliska linjen av 106 092 kr. — anhållit om ett till 100 000 kr. förhöjt anslag till nämnda linje för budgetåret 1962/63.

Statskontoret konstaterar, att direktionen för budgetåret 1962/63 räknar med samma elevantal å den kyrkomusikaliska linjen som för innevarande år eller 20 elever. Institutets kostnader för undervisningen — minskade med inflytande elevavgifter om 750 kr. för elev och år — har för innevarande budgetår uppskattats till 96 370 kr. och beräknas för nästkommande budgetår uppgå till 106 092 kr. Mot bakgrunden av statsmakternas ställningstagande till statsbidragsfrågan vid vårriksdagen 1961 synes någon höjning av bidragsbeloppet för budgetåret 1962/63 enligt statskontorets mening ej böra komma i fråga.

Departementschefen. Någon höjning av ifrågavarande bidrag är jag inte beredd tillstyrka. Jag föreslår, att bidrag till den kyrkomusikaliska linjen vid Sköndalsinstitutet får utgå även för budgetåret 1962/63 med högst 50 000 kr.

4. Bidrag till Lutherska världsförbundet

Bland de kostnader för andra av Kungl. Maj:t och riksdagen särskilt angivna kyrkliga ändamål, som jämlikt 6 § andra stycket 9) lagen om kyrkofond bestrides ur kyrkofonden märkes det sedan 1954 utgående årliga bidraget till Lutherska världsförbundets svenska sektion för bestridande av dess medlemsavgift till världsförbundet. Detta bidrag utgår fr. o. m. budgetåret 1960/61 med 35 000 kr.

Lutherska världsförbundets svenska sektion anhåller om en höjning av bidraget till 40 000 kr. Till stöd för ansökningen åberopas, att årsavgiften, som sedan 1959 uppgått till 20 000 dollars, fr. o. m. budgetåret 1961/62 höjts till 25 000 dollars eller mer än 125 000 kr.

Departementschefen. Inledningsvis vill jag erinra om att statsutskottet i sitt av 1961 års riksdag godkända utlåtande nr 8, punkten 6, vid behandlingen av frågan om anslaget Bidrag till svenska ekumeniska nämnden sade sig förutsätta, att eventuella framställningar om höjningar av bidragen till årsavgifter till Kyrkornas världsråd respektive Lutherska världsförbundet i fortsättningen i göriligaste mån skulle prövas enligt likformiga grunder.

Vid min anmälan i årets statsverksproposition av anslaget Bidrag till svenska ekumeniska nämnden (bil. 10, p. 98) fann jag mig inte kunna tillstyrka en begärd höjning av nämnda anslag, vilken motiverades med att årsavgiften till Kyrkornas världsråd kunde förutses bli höjd fr. o. m. 1962. Ett oförändrat statsbidrag till svenska ekumeniska nämnden innebär, att staten bidrager med något mer än en tredjedel av årsavgiften efter dennas höjning. Bidraget ur kyrkofonden till årsavgiften till Lutherska världsförbundet täcker innevarande år endast 27 pro-

cent av denna, medan en höjning av bidraget med begärda 5 000 kr. skulle medföra, att kyrkofonden svarar för omkring 31 procent av årsavgiften. Mot denna bakgrund och med hänsyn till riksdagens nämnda uttalande anser jag mig böra tillstyrka den begärda höjningen av bidraget till Lutherska världsförbundets svenska sektion. Till denna torde således tills vidare fr. o. m. budgetåret 1962/63 få utgå ett årligt bidrag ur kyrkofonden av högst 40 000 kr.

5. Hemställan

Under återopande av vad jag i detta avsnitt av min framställning under punkterna 1—4 anfört och förordat hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att medgiva

a) att fr. o. m. den 1 juli 1962 tills vidare bidrag ur kyrkofonden till avlönande av vissa av diakonistyrelsens sekreterare må efter Kungl. Maj:ts beprövande utgå enligt av mig förordade grunder och att sådant bidrag därvid även må utgå till avlönande av den kvinnliga församlingssekreteraren, så länge tjänsten uppehålles av präst;

b) att för anlåtande av biträde vid handläggningen inom vederbörande statsdepartement av kyrkliga ärenden må för budgetåret 1962/63 ur kyrkofonden utgå högst 60 000 kr.;

c) att ur kyrkofonden må för budgetåret 1962/63 utgå bidrag till Svenska diakonsällskapet med högst 50 000 kr. till bestridande av kostnader för utbildning av kyrkomusiker vid Sköndalsinstitutet; samt

d) att ur kyrkofonden må fr. o. m. den 1 juli 1962 tills vidare utgå ett årligt bidrag med 40 000 kr. till Lutherska världsförbundets svenska sektion för bestridande av dess medlemsavgift till världsförbundet.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Åsa Teorell